

Mesleki Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Mesleki Analizlerde Kullanımı*

Araş. Gör. Dr. H. Şebnem SEÇER

Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

ÖZET

Bu çalışma, istihdam yapısında ağırlıklı bir yere sahip olan profesyonel mesleklerin, çalışma sosyolojisi literatüründeki kuramsal görüşler çerçevesinde daha geniş bir bakış açısıyla araştırılmasını amaçlamaktadır. Profesyonel mesleklerin kendilerine özgü bir yaşam tarzı ile karakterize olduklarını ileri süren mesleki yaşam modeli, profesyonel işin, profesyonel rolün, profesyonel mesleğin ve bireyin özelliklerini içeren bazı varsayımlara dayanmaktadır. Mesleki yaşam, merkez öğeler olarak adlandırılan mesleki ideoloji, mesleki kimlik, mesleki rol, mesleki statü, mesleki prestij ve mesleki güç öğeleri ile çevre öğeler olarak adlandırılan boş zamanları değerlendirme, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyinin yükseltilmesi ve emeklilik süreci planlaması öğelerinden oluşmaktadır. Mesleki yaşamda, mesleğin profesyonel niteliğinin bireyin profesyonelliğini ve çevre öğelere ilişkin işleyişi etkilediği düşünülmektedir.

Bu kapsamda, mesleki yaşam modeli, yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak kurgulanmıştır. Mesleki yaşamın yapısal eşitlik modeli, 12 gösterge ve 3 gizil değişken ile oluşturulmuştur. Modelde, mesleki profesyonellik bağımsız gizil değişken ve bireysel profesyonellik ile çevre öğeler bağımlı gizil değişkenlerdir. İzmir ilinde akademisyen, doktor ve avukat olmak üzere üç profesyonel meslek grubuna mensup 347 kişi üzerinde yapılan araştırma sonucunda, modelin t değerlerinin 2.98 – 13.82 aralığında olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, mesleki yaşam modelinin bütünsel olarak uyumluluğu, akademisyenler, doktorlar ve avukatlar örneklemi için kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Profesyonel Meslekler, profesyonelleşme, mesleki yaşam

The Developing the Occupational Life Model and Using it for Occupational Analysis

ABSTRACT

The primary purpose of this study is to develop and test a contingency model which is called occupational life that examines the professions from the perspectives of an occupation and an individual. Therefore, this study based on some theoretical perspectives which exists in sociology of work literature. Concept of the occupational life suggests that the professions are characterized with a life style peculiar to professions is based on some assumptions about the special features of professional work, professional role, professions and professionals. Occupational life is composed of two basic components. The first component of occupational life which is called the central element is composed of occupational ideology, identity, role, status,

* Bu çalışma 2007 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak hazırlanmış ve 2008 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından basılmış olan (Yayın No: 09.8888.5300.000/BY.08.0546.4446) doktora tezinden üretilmiştir.

prestige and power. The second component of occupational life is periphery element which is composed of leisure activities, participation to occupational associations, increasing the individual performance and retirement planning. In this study, it was hypothesized that the professional characteristic of an occupation will have an influence on the professional attribute of an individual and on the operation of periphery elements.

A structural equation model is estimated in this study in which the professional characteristic of an occupation serve as independent latent variable with 6 indicator variable, professional attribute of an individual serve as a one of the two dependent latent variable with 2 indicator variable and periphery elements serve as an another dependent latent variable with 4 indicator variable. The data for the study were gathered from 347 professionals from three professions – academicians, physicians and lawyers. Overall, the hypothesized model revealed an acceptable fit to data ($\chi^2 = 105.84$; $df = 51$; $GFI = 0.95$; $AGFI = .0.93$; $CFI = .97$; $RMSEA = 0.05$). All goodness-of-fit statistics suggest an excellent fit of the measurement model for all sample. The results indicated that professional attribute of an occupations have an important influence on professional attribute of individual and on periphery elements of individual' life. Finally, it can be suggested that the concept of occupational life for professions is an idea that has an empirical validity.

Key Words: Professions, professionalization, occupational life

GİRİŞ

Toplumsal işbölümünde önemli bir yeri olan meslekler, üzerinde uzun yıllardır çeşitli tartışmaların yapıldığı, teorilerin geliştirildiği, bireysel ve toplumsal boyutlarda etkilerinin incelendiği ve öne sürüldüğü bir konu olmuştur. “Mesleki yaşam” olgusunu ele alan ve mesleki yaşamın içeriği ile öğelerini ortaya koyan bir model oluşturmayı amaçlayan bu çalışmayı yönlendiren birkaç önemli eğilimden söz edilebilir. Bunlar arasında mesleklerin artan profesyonelleşme eğilimi, profesyonellerin artan önemi ve profesyonellere kuşkulu yaklaşımlar sayılabilir.

Bunlardan da önemlisi, profesyonel mesleği tanımlama, diğer bir deyişle, profesyonel mesleği profesyonel olmayan meslekten ayıracak kriterleri belirleme sorunudur. Bu koşullar altında, profesyonel mesleğe sahip olmak ile bireysel, örgütsel ve toplumsal boyutta kendini gösteren farklılaşmanın “mesleki yaşam” modeli içerisinde belirginleştirilmesi ve profesyonellerin diğer çalışanlardan farklılaşan kendilerine özgü bir yaşam tarzlarının olduğu düşüncesinin kanıtlanması, önem taşımaktadır. Bu sayede, profesyonel mesleği tanımlama çabalarına da, konuya daha geniş bir çerçeveden bakma yönünde bir alternatif getirilmiş olunacağı düşünülmektedir. Sınırları çizilecek olan “mesleki yaşam modeli”nin sadece birey ya da ait olunan örgüt bazında değil, boş zamanları değerlendirme, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyi ve emeklilik sürecinin planlanması gibi toplumun diğer süreçlerinde de etkisi olan bir özellik sergilemesi beklendiğinden, modelin, tanımlama çabalarına oldukça geniş bir bakış açısı sunma iddiasını taşıdığı söylenebilir.

Profesyonel mesleklerin istihdamdaki artan payı, onları daha yakından incelemeyi ve çalışma yaşamına bir de profesyonel meslekler açısından bakmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla çalışma, profesyonel meslekleri, meslek ve birey açısından araştıran mesleki yaşam modelini geliştirmek ve bu modelin geçerliliğini test etmeye yönelik bir çabadır.

Meslekler literatürü incelendiğinde, hem mesleki yaşam olgusunun içeriğine ilişkin belirgin bir açıklama olmadığı, hem de mesleki yaşamın modelde yer alan unsurlarının bir arada ele alındığı bir yaklaşımın bulunmadığı göze çarpmaktadır. Bu anlamda, çalışma, mesleki yaşamın içeriğine ve unsurlarına ilişkin literatürdeki boşluğu doldurma yönünde önem arz etmektedir.

1. PROFESYONEL MESLEK TANIMI VE MESLEKİ YAŞAM MODELİNİN TEORİK TEMELLERİ

Profesyonel meslek kavramı tanımlanması güç olan ve üzerinde henüz uzlaşma sağlanamamış bir kavramdır. Bunun da ötesinde, neredeyse bu konudaki her yazarın bir profesyonel meslek tanımı mevcuttur. Profesyonel meslek tanımlarının birçok ortak noktaya sahip olmaları gözden kaçmayacak kadar açık olmakla birlikte, hemen hemen her tanımda dolaylı ya da dolaysız şekilde sözü edilen, özel bir bilgi çeşidine sahip olma ya da bunu kullanma durumudur. Diğer bir deyişle, profesyonel meslek olgusunun merkezinde “bilgi”nin bulunduğu rahatlıkla söylenebilir (Hall, 1975, s.73.; Esland, 1980, s. 216-217.; Millerson, 1964, s. 10).

Freidson profesyonel meslek olgusunun doğasını anlayabilmek için, bu kavramın çoğunlukla birbirine karışan iki kullanımını birbirinden ayırmak gerektiğini belirtmiştir. İlk olarak, üyelerinin belli bir yüksek eğitime sahip olduğu ve özel mesleki becerilerinden ziyade eğitime dayanan statüleri ile tanımlanan göreceli olarak prestijli fakat birbirinden farklı meslekleri işaret eden kullanımdır. İkinci olarak ise, kurumsal ve ideolojik nitelikleri olan az sayıdaki meslekler için kullanılan profesyonel meslek olgusu vardır. Freidson yalnızca bu ikinci kullanımda ifade edilen mesleklerin gerçek anlamda profesyonelliği düşünmemizi imkân tanıdığını ve bu tür mesleklerin “kurumsal meslekler” olarak adlandırılabilirliğini ileri sürmektedir (Freidson, 1994, s. 16-17).

Profesyonel mesleğe ilişkin kavramlaştırmalarda yüksek eğitim sistemine büyük önem verildiği görülmektedir. Profesyonel meslekler konusundaki gerçek farklılaştırıcı özellik, bu meslekler tarafından yerine getirilen görevlere yönelik piyasa talebinin, yüksek eğitim ile kurumsallaşmış dernekleri sayesinde yönlendirildiğidir (Brint, 1993, s. 263).

Freidson’un profesyonel meslek tanımlamasında sadece yüksek eğitime odaklanılmaması gerektiği yönündeki düşüncelerini, Freidson’a açık bir atfı yapmamakla birlikte, değişik bir bakış açısı kapsamında yeniden gündeme getiren Brante, öne sürdüğü yaklaşımında, profesyonel mesleğin ilişkili olduğu bilginin, daha çok piyasada talep edilen ve küçük bir grup tarafından bilinen bu nedenle, birçok insan için ulaşılması güç olan nitelikteki bir bilgi olduğunu, diğer yandan da bu bilginin yüksek statü ve göreceli olarak üst düzeydeki maddi ödüllere bağlantılı bulunduğunu belirterek, bu iki değişken açısından öne

sürülen niteliklere uyum gösteren mesleklerin profesyonel meslekler olarak adlandırılabilceğini vurgulamıştır (Brante, 1990, s. 81-84).

Literatürdeki çoğu tanım, profesyonel mesleklerin sahip oldukları nitelikleri, toplumdaki fonksiyonlarını ve dinamik bir süreç dahilinde yer aldıklarını dikkate alarak geliştirilmiştir. Biz de burada profesyonel mesleği, buraya kadar ele alınan yaklaşım, görüş ve düşüncelerden hareket ederek ve çalışmamızın amacına uygun olacak şu şekilde tanımlayabiliriz:

“Profesyonel meslek, toplumun herhangi bir kategorisinin talep ettiği, çoğu insan için ulaşılması, anlaşılması ve kullanılması güç olan belirli bir bilgi çeşidini, yüksek düzeyde bir eğitim almak ve hayat boyu öğrenim bilincini kazanmak koşuluyla, üretmek ve bunu uygulamak konusunda, ayrıcalıklı bir yer edindiği piyasada belirli bir kontrol düzeyine sahip olan, öznel ve nesnel açılardan geçerliliği kanıtlanmış ve bilgisi sayesinde elde ettiği bir mesleki statüsü yanında yüksek düzeydeki maddi ödülleri de bulunan, ona bir baskı grubu niteliğini ve topluluk, üyelik ve kurum kimliği gibi duyguları kazandıran örgütlenme süreçlerini tamamlamış, kişisel boyutta da bağlılık, sorumluluk ve meslektaşlık bilinci gibi bazı hisleri içinde barındıran ve bütün bu özelliklerinden dolayı diğer iş ve mesleklerden farklılığını ortaya koyan kendine özgü bir yaşam tarzı olan meslektir.”

Çalışmamızda ileri süreceğimiz mesleki yaşam olgusuna temel oluşturan bu tanımda, daha önce tartışılan tanımların bazılarında da öne çıkan ortak öğeler bulunmaktadır. Bunlar;

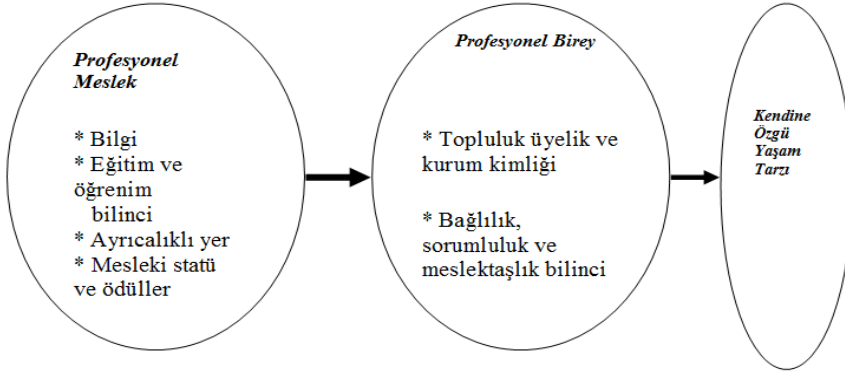
1. anlaşılması ve kullanılması güç, fakat talep edilen bir bilgi,
2. yüksek eğitim düzeyi ve hayat boyu öğrenim bilinci,
3. piyasada ayrıcalıklı bir yer ve kontrol olanağı,
4. bilgiye dayalı mesleki statü ve maddi ödüller,
5. örgütlenme sayesinde kazanılmış topluluk, üyelik ve kurum kimliği duygusu,
6. bağlılık, sorumluluk ve meslektaşlık bilinci,

olarak sıralanabilir. Diğer yandan, profesyonel meslek tanımlamamıza, sayılan bu ortak öğelerden kaynaklandığı düşünülen ve aslında kökeni oldukça eskilere dayanan bir düşünce de eklenmiştir. Bu düşünce, profesyonel mesleklerin, diğer iş ve mesleklerden farklılığını ortaya koyan “kendine özgü bir yaşam tarzının” olmasıdır. Bu düşüncenin temelleri, klasik sosyologlardan Weber’e kadar dayanmaktadır. Dolayısıyla, profesyonel mesleklerin değerlendirilmesinde kendilerine özgü bir yaşam tarzına sahip oldukları da profesyonel meslek tanımlamasında 7. öge olarak dikkate alınmalıdır.

Bu noktada, profesyonel meslek olgusuna ilişkin oldukça geniş bir bakış açısı öneren bu tanımlama Şekil 1.’de izlenebilir. Buna göre, profesyonel meslek tanımlamamızın öğelerinden ilk dört tanesini (1.-4.), profesyonel mesleğin sahip olduğu ya da gerektirdiği öğeler olarak nitelendirmek mümkündür. Daha sonra gelen iki öge (5. ve 6.) ise, profesyonel mesleğe üye olması nedeniyle bireyin sahip olduklarına işaret etmektedir. Son olarak,

profesyonel mesleğin ve profesyonel bireyin sayılan bu özellikler nedeniyle bir yaşam tarzına sahip olması söz konusudur.

Şekil 1. Profesyonel Mesleğin Öğeleri

Mesleki yaşam düşüncesine temel oluşturan bazı teorik görüşler bulunmaktadır. Örneğin mesleki yaşam düşüncesine ilk teorik destek olarak, klasik sosyologlardan olan Weber'den söz edilebilir. Weber'in açıkça tanımlanmış bir profesyonel meslek tanımı yoktur. Fakat, örneğin papazlık mesleğini açıklarken, aynı zamanda profesyonel bir mesleğin 12 tanımlayıcı özelliğini ele almıştır. Buna göre; güç, doktrin ya da genel sistematik bilgi, rasyonel eğitim, mesleki kalifikasyonlar, uzmanlaşma, tam zamanlı meslek, bir müşteri topluluğunun bulunması, mesleği icra etmekten dolayı ücret alınması, terfi olanaklarının olması ve son olarak da farklı bir yaşam biçimine sahip olunması (Weber, 1968, s. 426 ve 1164*). gibi özellikler profesyonel mesleklerin sahip oldukları özelliklerdir. Weber'in profesyonel mesleklerin "farklı bir yaşam biçimine sahip olduklarını" belirtmiş olması dikkat çekicidir. Bu anlamda çalışmamızda ileri sürdüğümüz profesyonel mesleki yaşam olgusunun temelini, Weber'in bu düşüncesine de dayandırmak mümkündür.

Diğer yandan, meslek teorilerinin geldiği son noktada, bu alandaki önemli teorisyenlerden biri olan Abbott "hangi tip çalışanın profesyonel sayılacağı" sorusunun ise "profesyonel meslek nedir?" sorusunun yerini alacağını ileri sürmektedir (Abbott, 2002, s. 12168). Dolayısıyla, sadece profesyonel meslekleri belirlemeye yönelik yaklaşım yerine, profesyonel meslek ile profesyonel bireyi birarada ve etkileşim içinde değerlendiren mesleki yaşam düşüncesinin gerekliliği bir kere daha vurgulanmış olmaktadır.

Mesleğin ve bireyin profesyonel niteliğe sahip olmaları suretiyle kendine özgü bir yaşam biçiminin belirginleşeceğini ileri süren bu çalışmada, profesyonellik olgusu meslek ve birey boyutlarında ayrı ayrı analiz edilmiştir. Profesyonelliğin birey açısından taşıdığı anlam dikkat çekicidir. Profesyonellik, bireyin profesyonel mesleğine karşı sahip olduğu tutum ve sergilediği

* Ritzer; 1975, s.631.

davranışlardır. Diğer bir deyişle, bireyin, mesleğine yönelik tutumsal ve davranışsal eğilimidir (Boyt, Lusch, Naylor, 2001, s. 322). Profesyonelliğin içeriğinde, profesyonellik kurumunun ideallerini içselleştirmek, hatta bunun da ötesinde, profesyonel bir insan olmayı ve profesyonel bir iş yapmayı bir yaşam biçimi olarak kabul etmek düşüncesi de bulunmaktadır. Tutum, düşünce ve inançlarda kendini açığa vuran profesyonel ideallere ve kariyere bağlılık, profesyonellik olarak adlandırılabilir (Freidson, 1970, s. 151). Dolayısıyla profesyonellik olgusunun birey açısından kendini profesyonel bağlılık olarak gösterdiği, mesleki yaşam düşüncesinin profesyonelliğin birey düzeyindeki işlevleriyle de şekillendiği söylenebilir.

Mesleki yaşam düşüncesine temel oluşturan bu teorik görüşler yanında, mesleki yaşam düşüncesinin hareket noktalarını oluşturan bazı varsayımları bulunmaktadır. Çoğunluğu profesyonel işin kendine özgü niteliğinden kaynaklanan, mesleki yaşamın temel varsayımlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Profesyonel iş, bireysel farklılıklar olmakla birlikte, profesyonelin yaşamında büyük ölçüde merkezi ilgi odağı niteliğindedir.
- Profesyonel iş, uzun bir eğitim sürecinden geçilerek ve dolayısıyla kişisel yatırım yapılarak kazanıldığından, bireyin diğer ilgi alanlarına da hükmeden bir yapıya sahiptir. Profesyonel birey, diğer mesleklerde olduğu gibi, çalışmasının karşılığında boş zamanla ödüllendirilmeyi beklemez. Bunun yerine kendini, işini en iyi şekilde yerine getirecek bir yaşam sürdürmeye adanır (Taylor, 1968, s. 481).
- Profesyonellerin sahip oldukları kozmopolitanizm eğilimi nedeniyle, işin ve profesyonelin etki alanı daha geniştir. Dolayısıyla, profesyonelin yaptığı işin ve yarattığı etkilerin sınırlarını çizmek kolay değildir (Pavalko, 1988, s. 187).
- Profesyonellerin iş ile iş dışı yaşamları arasındaki sınır, diğer mesleklerde çalışanlara göre daha belirsizdir (Pavalko, 1988, s. 187).
- İdeal bir profesyonelden beklenen, iş dışı yaşamında da mesleki rolüne uygun davranmasıdır.
- Profesyonel meslek, farklı bir yaşam biçimine sahip olduğuna ilişkin bir anlayışa sahiptir.
- Profesyonel birey, bu yaşam biçimini profesyonellik anlayışı gereğince kendiliğinden benimser.

İleri sürdüğümüz mesleki yaşam olgusu, yukarıda sıraladığımız dayanaklardan ve genel olarak yaşam olgusunun süreklilik çağrıştıran anlamından hareketle, işin bireyin merkezi ilgi odağını oluşturduğu ve iş dışı yaşamındaki diğer ilgi alanlarına da kaynaklık ettiği, işin etkisinin profesyonelin kozmopolitanizm eğilimi nedeniyle çok geniş alanda hissedildiği, bu nedenlerle bireyin iş ve iş dışı yaşamlarının sınırlarının giderek belirsizleştiği

bir yaşam biçimini ifade eder. Bu yaşam biçiminde bireyden mesleki rolüne uygun davranması beklenir ve profesyonel birey de profesyonel mesleğinin doğasında mevcut olan bu farklı yaşam biçimini, profesyonellik anlayışının bir gereği olarak kendiliğinden benimser. Dolayısıyla, mesleki yaşam olgusu ile profesyonel bir mesleğin kendi değerlerine uyumlu bir yaşam tarzını öngörmesi, bireyin de bu yaşam tarzını benimsemesi ve sürdürmesi kastedilmektedir.

2. MESLEKİ YAŞAMIN ÖĞELERİ

Mesleki yaşamın altı temel ve dört yan ögesi bulunmaktadır. Altı temel öge, *mesleki ideoloji, mesleki kimlik, mesleki rol, mesleki statü, mesleki prestij ve mesleki güç* olarak sıralanmakta, dört yan öge ise, *boş zamanları değerlendirme, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyinin yükseltilmesi ve emeklilik sürecine ilişkin planlamalardır*.

Mesleki ideoloji, uygulamacıların eylemde bulunacakları gerçekliğin problemleri ve güç yanları ile ilgili, üzerinde fikir birliği oluşturularak geçerliliği kanıtlanmış, paylaşılan inanç sistemini ifade ederler (Marx, 1969, s. 76). Diğer bir deyişle, meslek üyelerinin üstlendikleri görevin mantığını açıklamak için geliştirdikleri bir inanç sistemidirler (Dibble, 1962, s. 229). Özetle mesleki ideolojilerin, inançlarda ifadesini bulan ve mesleki faaliyetlerin mantığı ile mesleki taleplerin haklılığını açıklamak gibi belirli bir amacı gerçekleştirmeye yönelmiş düşünceler topluluğu olduğu söylenebilir.

İdeolojilerin profesyonel meslekler açısından üstlendiği fonksiyonlardan biri, ileri sürdüğümüz mesleki yaşam modelinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Gerçekten de, profesyonel işin doğasından kaynaklanan nedenlerle profesyonel mesleklerde iş ve iş dışı yaşam arasındaki sınırın diğer mesleklere göre daha belirsiz olduğu ileri sürülmektedir (Pavalko, 1988, s. 187., Dunkerley, 1975, s. 39). Diğer bir deyişle, profesyonel mesleğin etkisini iş alanı yanında iş dışı alanda da sürdürdüğü ve bu durumda ideolojinin önemli bir katkısının olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan, profesyonel mesleklerin ideolojilerinin daha ayrıntılı olmalarının yanında, daha geniş kabul gören bir niteliğe de sahip olduğu belirtilmektedir (Taylor, 1968, s. 433). Bu nedenle, profesyonel meslek ideolojisinin, normların oluşturulması yanında, etkisini daha geniş bir alanda, yani sosyal hayatın diğer bölümlerinde doğrudan göstermesi de mümkündür. Bu durumda, toplumun genelinde profesyonel mesleğe ve profesyonel bireye yönelik belirli beklentilerin oluşması da muhtemeldir. Mesleki ideolojinin birey tarafından algılanmasının mesleki yaşamda belirleyici olduğu düşünüldüğünden, çalışmamızda mesleki ideoloji, meslek düzeyindeki işlevinden çok birey düzeyindeki işlevi açısından ele alınacak ve bireysel profesyonellik boyutunda değerlendirilecektir.

Meslek, bireyin kimliğinin önemli kaynaklarından biridir. Meslek bireylerin birbirlerini çok iyi tanımadıkları ortamlarda bir kimlik sağlar. Diğer bir deyişle, bireyin kim olduğunu belirten başlıca özelliğidir (Hall, 1994, s. 6). Yetişkin bir bireyin kişisel değişim ve gelişimine ilişkin en zorlayıcı

örneklerden birisi bireyin “mesleki kişilik” geliştirmesi sürecidir. Bu süreç, bireyin kendisine ilişkin, işbölümünde uzmanlaşmış bir pozisyonun sahibi olarak bir imaj belirlediği ve mesleği ile özdeşim geliştirdiği bir süreçtir (Becker, Carper, 1956, s. 289). Dolayısıyla, mesleki bir kimlik kazanılması, mesleki özdeşimi de beraberinde getirmektedir. Mesleki özdeşim, bireyin kim olduğunun farkına varması yani mesleki kimliğini algılaması suretiyle, mesleki kimliğin öngördüğü şekilde davranmayı ve davranışlarını şekillendiren bakış açılarını benimsemesi şeklinde ifade edilebilir. *Mesleki kimliğin*, asıl ifadesini ideolojiden alarak, mesleki faaliyetler içinde bireye “kim” olduğu yönünde anlayış sunup, bireye mesleki yaşamdaki yerini belirten bir işlev üstlendiği belirtilebilir. Böylelikle birey, hem rolünün gereklerini kimliği açısından değerlendirerek yerine getirir, hem de kimliği ile uyumlu statü, prestij ve güce sahip olur. Bu anlamda mesleki kimlik, mesleki yaşamın daha öznel nitelikli yönünü oluşturmaktadır.

Buna karşılık, mesleki yaşamdaki bu öznel yönü, daha nesnel hale getiren bir konumda bulunan *mesleki rol*, bir mesleki pozisyonun sahibi olan kişinin performansı ile ilgili olarak, mesleğin üyeleri arasında ortaya çıkan beklentiler olarak tanımlanmaktadır. Mesleki rol hem mesleki hem de bireysel düzeyde işlev üstlenir. Mesleki düzeydeki işlev meslek seçiminde, mesleki kimliğin oluşturulmasında, mesleki ideolojinin dışı vurumunda kendini göstermektedir. Birey düzeyinde ise mesleki rolün üstlendiği işlev, kişiliğin bir bileşeni olarak görülmesinde belirginleşmektedir. Özetle, mesleki rolün, sadece kimliği değil, mesleki ideolojiyi ve statüyü somutlaştıran, prestij ile güce ilişkin değerlendirmelerde de objektif bir ölçüt sunan bir yapıya sahip olduğu belirtilebilir. Mesleki rol meslek dışı faaliyetlere ilişkin de ipuçları sunarak, bizzat mesleki yaşamın sürdürülmesi görevini üstlenmekte ve dolayısıyla mesleki yaşamda merkezi bir konumda bulunmaktadır.

Mesleki statünün niteliği ile ilgili olarak ileri sürülen görüşlerin birleştikleri nokta, mesleğin, bireyin sosyal ve ekonomik statüsünün ve dolayısıyla toplumdaki pozisyonunun temel göstergesi olduğudur (Coxon, Jones, 1978, s. 1-2; Hall, 1975, s. 240). Mesleki statü ile ilgili daha ileri bir görüş ise, mesleklerin kendilerinin birer statü olduğu ve diğer statüleri belirlemede anahtar bir rol üstlendikleridir (Gross, 1958, s. 107). Mesleklerin, statüleri ile paralellik arzeden ve temelde bu statülerin algılanmasına dayanan prestijleri vardır. Mesleki prestij, mesleki statünün ayrılmaz bir parçası olduğu, hatta bir mesleğin değerlendirilmesinde statü ve prestij birlikte ele alınması gerektiği ifade edilmektedir. Statü ile prestij arasındaki ilişki, statünün, mesleğe ilişkin eğitim ve gelir durumu gibi nesnel, prestij ise bireylerin değerlendirmeleri gibi öznel boyuta işaret etmesi ile belirginleşmektedir (Dunkerley, 1975, s. 48; Pavalko, 1988, s. 128). Mesleki prestij, bireysel değerlendirmelere dayanması, statüden farklı olan yönlerinin dikkate alınmasını gerektirmekte ve mesleki yaşamda algılamının önemini vurgulamaktadır. Gerçekten de, mesleki prestij ile mesleki statü karşılaştırıldığında, prestijin

değişmesi zaman alan bireysel değerlendirmelere dayanması nedeniyle, statüye göre daha istikrarlı olduğu belirtilmektedir (Dunkerley, 1975, s. 48; Taylor, 1968, s. 177).

Mesleki prestij genel anlamıyla, bir iş pozisyonuna uygun görülen ve çok çeşitli değişkenlerden oluşan genelleştirilmiş öznel saygı tutumu olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla, toplum üyeleri tarafından olumlu olarak değerlendirilen sosyal bir değerdir ve bireylerin, belirli bir iş pozisyonuna ilişkin sahip oldukları saygı ya da takdir duygusu ile açığa vurulur (Garbin,Bates; 1966, s. 296 ve 301).

Mesleki gücün tanımlanmasında daha uygun olan düzey, bireyden çok sosyal birim düzeyidir. Buna göre, mesleki gücün temelini bireylerin niteliklerinden çok, mesleki rol ve pozisyonların oluşturduğu belirtilmektedir (Kronus, 1976, s. 4). Profesyonel meslekler açısından bakıldığında, bir mesleğin profesyonel nitelik kazanabilmesi için gerekli olan temel kaynağın, güç olduğu belirtilmektedir. Bunun da ötesinde, profesyonel mesleğin statüsünün, belirli nitelikler toplamından daha çok güce dayalı olduğu ileri sürülmektedir (Hall, 1994, s. 46). Dolayısıyla profesyonel güç, bir mesleğin birçok alanda sahip olduğu ayrıcalıkların da bir simgesi niteliğini taşımaktadır.

Büyük ölçüde mesleki rolden kaynaklanan mesleki statü ve statüye ilişkin öznel değerlendirmeler olan prestij, mesleki yaşamın, daha çok meslekler ya da bireyler arası ilişkiler boyutunda işlev üstlenmektedir. Örneğin meslekler arası ya da bir meslek içinde bireyler arası statü farklılıklarının neden olduğu çeşitli durumlar, mesleki yaşamın günlük işleyişine yön vermektedir. Bireylerin daha duyarlı oldukları prestij ise, mesleki faaliyetler dışında kalan alanlara ve geçirilen zamanlara da yansyarak, mesleki yaşamda daha kapsamlı etkiler yaratmaktadır. Son olarak mesleki güç, mesleğin elde ettiği bütün ayrıcalıkların simgesi olarak ve mesleki yaşamda ulaşılmak istenen hedefi oluşturarak, mesleki yaşam öğeleri arasında daha çok bir amaç niteliği taşımaktadır.

Profesyonel mesleklere özgü bir mesleki yaşam düşüncesinin temelinde, mesleki yaşamın yukarıda söz edilen yoğun içeriği ve işleyişi yanında, bu içerik ve işleyişin etkilerinin iş dışı faaliyetlerle geçirilen zaman dilimine de yansması ve bireyin bu süreçteki düşünce, davranış ve faaliyetlerini şekillendirmesi bulunmaktadır. Bu durum, daha önce de belirtildiği gibi, profesyonellerin iş ve iş dışı yaşamı arasındaki sınırın diğer mesleklere göre daha belirsiz olmasından da kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu açıdan bakıldığında, profesyonel bir bireyin yaşamı, mesleki etkilerin egemenliğinde şekillenen bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Buradan hareketle, mesleki yaşamın etkileri kapsamında aslında, mesleki yaşamın mesleki faaliyetler dışındaki işleyişinin değerlendirilebileceği söylenebilir. Mesleki faaliyetler dışında kalan süreçte, *boş zamanları değerlendirme, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyinin yükseltilmesi ve emeklilik sürecinin planlanması* gibi unsurlar, mesleki yaşamın daha önce sözedilen dört yan öğesini oluşturmaktadır.

Stebbins, boş zamanları, “kayıtsız boş zaman” ve “ciddi boş zaman” olarak ikiye ayırarak, profesyonellerin ciddi boş zaman anlayışına sahip olduklarını ileri sürmüştür (Stebbins, 1982, s. 252). Kayıtsız boş zaman, özel bir beceri gerektirmeyen kısa süreli hoşnutluk veren bir zaman dilimi olarak tanımlanır. Kısa süreli uyku, parkta dolaşmak, televizyon seyretmek ya da gazete okumak gibi faaliyetler kayıtsız boş zaman içinde yer almaktadır (Stebbins, 1997, s. 18). Ciddi boş zaman ise, katılımcıları için, onun özel bilgi, beceri ve tecrübelerini edinmek konusunda bir kariyer yapmaya yetecek derecede ilginç ve tatmin edici gelen, amatör, hobi ya da gönüllü faaliyetlerin sistematik bir şekilde takip edildiği ve yerine getirildiği zaman dilimidir. Ciddi boş zamanı ayırt etmeye yarayan bazı nitelikleri vardır. Bunlar, ciddi boş zamanda gerçekleştirilen faaliyet konusunda sebat edilmesi, bu faaliyetin, çeşitli başarıların kazanılması ve belirli bir bağlılığın duyulması gibi özelliklerle karakterize olan bir kariyer fırsatı sunması, özel bir bilgi ve beceriye dayanan kişisel bir çaba gerektirmesi, kendini gerçekleştirme, başarı duygusu ve aidiyet hisleri gibi sürekli ödüller içermesi, kendine özgü bir değerler sistemi olması gibi karakteristiklerdir. Özetle ciddi boş zaman, ağırbaşlılık, içtenlik, önem ve özen göstermeyi içeren boş zamanlardır (Stebbins, 1982, s. 256-258).

Profesyoneller arasında boş zamana ilişkin farklı bir yapı arayışı, onların üst-düzye sezgi güçlerine ve zevk anlayışlarına da bağlanmaktadır. Bu noktada bütün profesyonellerin boş zaman anlayışı açısından benzer olduklarını da söylemek yanlış olur. Yapılan araştırmalarda, boş zaman ritmi, niteliği, tek başına ya da topluca gerçekleştirilen boş zaman faaliyetlerine katılma tercihi ve arkadaşlık çeşitleri gibi noktalarda profesyonel meslekler arasında da farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır (Cheek, Burch, 1976, s. 68). Dolayısıyla, profesyonel mesleklerin boş zaman tercihlerinin, profesyonel işin ruhuna uygun ve ciddi nitelik taşıyan faaliyetlerden yana olduğu şeklinde bir genelleme yapılabilir (Stebbins, 2000, s. 7).

Benzer bir anlayışın, farklı bir nitelik taşıyan ve yaşamın daha ilerleyen yıllarına denk gelen profesyonellerin emeklilik dönemi için de geçerli olduğu belirtilmektedir. Gerçekten de, yapılan araştırmalarda emeklilik sürecinde birçok profesyonelin para kazanmaktan çok, bir işle meşgul olmak veya alışkın olduğu tempoyu sürdürmek için yarı ya da tam zamanlı bir faaliyet üstlenmek arayışında olduğu ortaya çıkmıştır (Karp, 1989, 755-757). Emeklilik sürecinde, ciddi boş zaman faaliyetlerinden gönüllü faaliyetlerin daha fazla oranda seçilmesi söz konusudur (Stebbins, 2000, s.15). Diğer yandan bu süreçte, mesleki alışkanlıkları devam ettirmek adına, mesleki örgütlerde ya da mesleki konularla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarında görev almak ve onların faaliyetlerini yakından takip etmek de, profesyonellerin tercihleri arasında yer alabilir. Bu husus, uzun yıllar mesleğine emek vermiş bir profesyonelin, mesleğine şükran borcunun bir göstergesi olarak da yorumlanabilir.

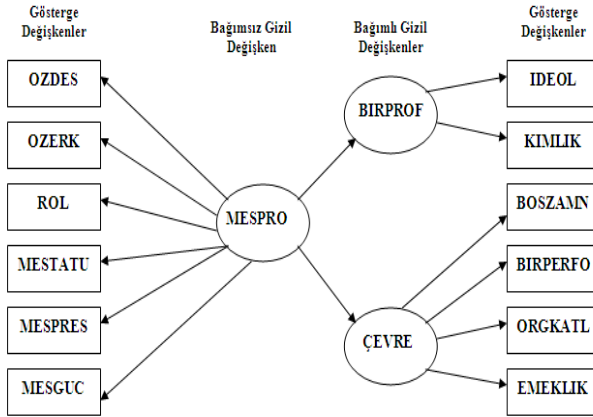
Mesleki yaşamın etkileri kapsamında değerlendirilebilecek son bir nokta, profesyonelin bireysel performans düzeyini sürekli olarak gözden

geçirmesi ve arttırmaya çalışmasıdır. Profesyonellerin işlerine karşı entelektüel bir ilgiye sahip olmaları ve bu nedenle de onu sürekli olarak geliştirmek ve daha iyi yapabilmekle ilgilenmeleri söz konusudur. Dolayısıyla, profesyonellik anlayışı gereği, profesyonel bireyin, kendi performans düzeyini sorgulaması ve bunun da ötesinde, meslektaşlardan ve toplumdan profesyonel bireye yönelen bu tür bir beklenti olması da doğaldır. Bu anlamda, mesleki yaşamın etkileri sadece boş zamanlarda gerçekleştirilecek somut faaliyetlere değil, bireyin öznel değerlendirmelerine ve kendisine yönelik bazı davranışlarına da yansımaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Araştırmada mesleki yaşam modeli, yapısal eşitlik modellemesinden yararlanılarak oluşturulmuş bir kuramsal model olarak kurgulanmıştır. Bu modelde, profesyonel bir mesleğin, bu mesleğe üye olan bireyi profesyonelleştireceği ve bireyin mesleki faaliyetler dışında geçirdiği zaman diliminde de etkiler yaratacağı düşüncesinden hareket edilmiştir. Araştırmanın dayandığı kuramsal model Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2. Mesleki Yaşam Kuramsal Modeli

Mesleki yaşam modeli, yukarıda belirtildiği gibi 12 gösterge değişken ve 3 gizil değişken arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır. Modelde, bağımsız gizil değişken, mesleki profesyonelleşme olarak adlandırılmıştır. Buna göre, mesleki profesyonelleşme doğrudan ölçülebilen bir olgu olmayıp, özdeşim, özerklik, rol, mesleki statü, mesleki prestij ve mesleki güç algılaması gösterge değişkenlerinden oluşmaktadır. Modelde, iki bağımlı gizil değişkenden biri olan bireysel profesyonellik düzeyi, mesleki ideoloji ve kimlik gösterge değişkenleri aracılığıyla ölçülmektedir. Diğer bağımlı gizil değişken ise, çevre işleyişi gösteren boş zaman, bireysel performans düzeyi, örgütsel katılım ve emeklilik gösterge değişkenlerinden meydana gelmektedir. Buna göre, araştırmanın hipotezleri şu şekilde ifade edilebilir:

H₁: Mesleki profesyonellik bireysel profesyonelliği etkiler.

H₂: Mesleki profesyonellik bireyin mesleki faaliyetler dışındaki faaliyetlerini (boş zamanları değerlendirme, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyi ve emeklilik sürecine ilişkin planlamaları) etkiler.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları ve Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada kullanılan veriler, elektronik araştırma yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Bu konuda izlenen yol, hazırlanarak elektronik ortama aktarılan anket formunun Internet üzerinden doldurulmasını sağlamak şeklinde olmuştur.

Araştırmada veri toplamak üzere, 2 ölçek ve iki ayrı soru grubu ile 6 demografik sorudan yararlanılmıştır. Kullanılan iki ölçek daha önce yabancı literatürde kullanılmış ve geçerliliği kanıtlanmış olan profesyonellik ve profesyonel rol davranışları ölçekleridir. Bunların dışında kalan iki soru grubu, literatürde örneğine rastlanmayan mesleki statü, mesleki prestij ve mesleki güç algılaması ile boş zamanları değerlendirme, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyi ve emeklilik süreci planlaması olmak üzere çevre işleyişteki öğelerle ilgili tarafımızca hazırlanan sorulardan oluşmuştur.,

Profesyonellik Ölçeği

Araştırmada Swailes tarafından geliştirilmiş olan 5 boyutlu profesyonellik ölçeği (Swailes, 2003, s.130-149). kullanılmıştır. Bu ölçek, profesyonellik düzeyini belirleme konusunda ilk çalışma olan 1968 yılında Hall'ın (Hall, 1968, s. 92-104) geliştirdiği profesyonellik ölçeğinin, profesyonel bağlılık dışında kalan boyutlarının Snizek (Snizek, 1972, s. 109-114) tarafından sadeleştirilmiş biçimini yansıtmaktadır. Swailes kendi araştırma örneklemeden elde ettiği sonuçlarda profesyonel bağlılık alt boyutunda düşük güvenilirlik düzeyi ile karşılaştığından bu boyutu, Blau (Blau,1985, 277-288) tarafından geliştirilmiş olan kariyer bağlılığı ölçeği ile tamamlamıştır. Buna göre 21 ifadeden oluşan profesyonellik ölçeği, beş boyuta sahiptir. Bu boyutlar aracılığıyla, bireyin ve mesleğin profesyonellik derecesi belirlenebilmektedir. Ölçek, 1-Hiç Katılmıyorum 5-Tamamen katılıyorum olmak üzere 5'li Likert ölçeğine göre cevaplanmaktadır. Ölçekteki 1, 3, 5, 7, 9, 16, 17, 19, 20, 21 numaralı sorular ters çevrilerek kodlandıktan sonra analize tabi tutulmuştur. Profesyonellik ölçeğinin bu araştırma için güvenilirlik düzeyini gösteren Cronbach's Alpha değeri 0,7620 olarak bulunmuştur.

Profesyonel Rol Davranışları Ölçeği

Profesyonel role ilişkin davranışları belirlemek üzere araştırmada, Lopopolo tarafından geliştirilen Profesyonel Rol Davranışları Ölçeği (Lopopolo, 2001, s.1317-1327) kullanılmıştır. Profesyonel role uygun davranışlar sergileme düzeyini belirlemeye yönelik olan bu ölçek, doktorluk mesleğinin rol davranışlarını analiz etmek üzere geliştirilmiştir. Araştırmamızın

örnekleminde yer alan akademisyenler ve avukatlar için ise, ifadelerde gerekli değişikliklere gidilerek, bu ölçeğin akademisyenlik ve avukatlık mesleğine uyarlaması yapılmıştır. Ölçek 26 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek, 1-Hiç Katılmıyorum 5-Tamamen katılıyorum olmak üzere 5'li Likert ölçeğine göre cevaplanmaktadır. Profesyonel Rol Davranışları Ölçeğinin bu araştırma için güvenilirlik düzeyini gösteren Cronbach's Alpha değeri 0,9155 olarak bulunmuştur.

Mesleki Statü, Mesleki Prestij ve Mesleki Gücün Algılanmasına İlişkin Sorular

Literatürde mesleki statü, mesleki prestij, mesleki gücün ve aralarındaki ilişkilerin birey tarafından nasıl algılandığını belirlemeye yönelik herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmanın araştırma bölümünde, mesleki yaşamı birebir sürdüren bireye, onun sahip olduğu değer ve algılamalara dayanan bir yaklaşım benimsendiğinden, mesleki statü, prestij ve gücün algılanmasına ilişkin ifadeler tarafımızca hazırlanmıştır. İfadelerin hazırlanmasında, literatür taramasında bu üç bileşen ve aralarındaki ilişkiler hakkında elde edilen bilgilere ve çalışmanın amacına uygunluk yaklaşımı benimsenmiştir. Toplam 14 ifadeden 1, 2, 3 ve 7 numaralı ifadeler mesleki statü, 4, 8, 9, 10, 11, numaralı ifadeler mesleki prestij ve 5, 6, 12, 13, 14 numaralı ifadeler de mesleki güç algılanmasını belirlemeye yöneliktir. 10 numaralı ifade ters çevrilerek kodlanmıştır. Sözkonusu ifadeler 1-Hiç Katılmıyorum 5-Tamamen katılıyorum olmak üzere 5'li Likert ölçeğine göre cevaplanmaktadır. Mesleki Statü, Mesleki Prestij ve Mesleki Gücün Algılanmasına ilişkin ifadelerin bu araştırma için güvenilirlik düzeyini gösteren Cronbach's Alpha değeri 0,8340 olarak bulunmuştur.

Çevre Etkilere İlişkin Sorular

Profesyonel meslek üyesi bir bireyin, boş zamanlarını değerlendirme biçimi, mesleki örgütlere katılma ve burada aktif bir grup üstlenme kararı, emeklilik sürecine ilişkin planlamalar ve bireysel performans düzeyinin sürekli göz önünde bulundurulması gibi konulardaki 12 ifade, literatürde incelenen ilişkilere dayalı olarak tarafımızca hazırlanmıştır. Bu ifade grubunda, 1, 2, 3, 10 numaralı ifadeler boş zamanları değerlendirme; 4, 5 numaralı ifadeler mesleki örgütlere katılım, 6, 7, 12 numaralı ifadeler bireysel performans düzeyi ve 8, 9 ve 11 numaralı ifadeler ise, emeklilik süreci ile ilgilidir. Söz konusu ifadeler 1-Hiç Katılmıyorum 5-Tamamen katılıyorum olmak üzere 5'li Likert ölçeğine göre cevaplanmaktadır. Çevre Etkilere ilişkin ifadelerin bu araştırma için güvenilirlik düzeyini gösteren Cronbach's Alpha değeri 0,6945 olarak bulunmuştur. Bu değer güvenilirlik için sınır değer olarak kabul edilebilir.

Araştırma 27.11.2006 – 05.02.2007 tarihleri arasında Internet üzerinde doldurulabilir olarak açık bulunan anket formu; 209 akademisyen, 95 doktor ve 90 avukat tarafından doldurulmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu anketlerden, eksik verilere sahip olan ve boş anket formları elemeye tabi tutulmuştur. Literatürde soruların %10'undan fazlasının cevaplanmadığı anket formlarının

değerlendirme dışı bırakılması gerektiğine ilişkin yaygın bir kana bulunmaktadı. Ankete katılan 209 akademisyen arasında 5 anket formunun, 95 doktor arasında 18 anket formunun ve 90 avukat arasında 24 anket formunun, belirtilen nedenlerle elenmesi gerekmiş ve sonuçta 204 akademisyen, 77 doktor ve 66 avukat olmak üzere anketi cevaplandıran kişi sayısı toplam 347'ye ulaşılmıştır.

5. BULGULAR

5.1. Demografik Bulgular

Örneklemin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, kıdem gibi demografik sorular ile mesleğin bilinçli seçilip seçilmediğine ilişkin soruya verdikleri cevap karşısındaki sayısal ve yüzdesel dağılımları Tablo 1.'de görülmektedir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlerin Sayısal ve Yüzdesel Dağılımı

Demografik Değişkenler	Sayı	Yüzde (%)	Demografik Değişkenler	Sayı	Yüzde (%)
Yaş			Cinsiyet		
20-25	20	6,3	Kadın	158	45,5
26-31	85	26,6	Erkek	185	53,3
32-37	65	20,4	Medeni Durum		
38-43	71	22,3	Evli	223	64,3
44-49	35	11,0	Bekar	119	34,3
50-55	22	6,9	Kıdem		
56-61	17	5,3	1-5 yıl	75	21,6
62-67	3	0,9	6-10 yıl	93	26,8
67 ve üstü	1	0,3	11-15 yıl	46	13,3
Eğitim Durumu			16-20 yıl	49	14,1
Akademisyenler			21-25 yıl	31	8,9
Yüksek Lisans	58	28,4	26-30 yıl	9	2,6
Doktora	140	68,6	31-35 yıl	14	4,0
Doktorlar			35-40 yıl	4	1,2
Lisans	20	26,0	41-45 yıl	1	0,3
Uzmanlık Eğitimi	56	72,7	45 ve üstü	1	0,3
Avukatlar			Meslek Bilinçli Seçildi		
Lisans	55	83,3	Evet	267	76,9
Yüksek Lisans	9	13,6	Hayır	40	11,5
Doktora	2	3,0	Emin Değilim	36	10,4
Mesleki Unvan (Akademisyenler)					
Araştırma Görevlisi	90	44,1			
Yardımcı Doçent	55	27,0			
Doçent	13	6,4			
Profesör	36	17,6			

Tablo 1'e göre, örneklemin yaş itibariyle 26-43 yaşları arasında yoğunlaştığı (örneklemin % 70'i), cinsiyet açısından ise, erkek katılımcıların daha ağırlıkta olduğu (%53,3) görülmektedir. Medeni durum % 64,3'lük oran ile evli bireylerin ağırlığına işaret etmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 50'sini 10 yıla kadar kıdemi bulunanlar oluşturmuştur. Eğitim durumu açısından bakıldığında, akademisyenlerde eğitim düzeyinin %68,6'lık oranla doktora toplandığı, doktorların ise %72,7'lik bir oranla uzmanlık eğitimi aldıkları görülmektedir. Avukatların eğitim durumu göstergeleri %83,3 oranıyla lisans düzeyine işaret etmektedir. Son olarak, örneklem %76,9'lük bir oranla mesleği bilinçli seçtiğini belirtmiştir.

5.2. Araştırmanın Hipotezlerine İlişkin Bulgular

Mesleki yaşam modeline ilişkin öğelerin araştırmada kullanılan temel değişkenleri arasındaki korelasyon katsayıları ile ölçeklerden elde edilen ortalama puanların ve standart sapmaların bulunduğu tablolar aşağıda üç meslek grubu için ayrı ayrı verilmiştir.

Aralarında anlamlı ilişki bulunamayan değişkenlere ilişkin katsayıların değerlendirme dışı bırakıldığı Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4 incelendiğinde, akademisyenler örnekleminde değişkenler arası ilişkilerin daha belirgin bir nitelik taşıdığı, buna karşılık doktorlar ve avukatlar örnekleminde ise akademisyenlere göre daha az sayıda kişiye ulaşılabildiğinden, değişkenler arası ilişkiler sınırlı kalmıştır.

Tablo 2. Akademisyenler Örnekleminde Değişkenler Arası Korelasyon Katsayıları ve Ortalamalar

	Ortalama	Standart Sapma	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.Mesleki Özdeşim	4,13	,85	1																	
2.Mesleki Özerklik	3,16	,92	,38**	1																
3. Mesleki İdeoloji	3,33	,82	,42**	,33**	1															
4. Mesleki Kimlik	3,37	,81	,26**	,20**	,18**	1														
5.Kendini Düzenleme	3,07	,86	,23**	,27**	,22**	,39**	1													
6. Mesleki Rol	3,96	,62	,38**	,30**	,20**	,22**	,20**	1												
7.Profesyonel Bağlılık	4,46	,56	,18*					,29**	1											
8.Örgütsel Bağlılık	3,86	,91	,17*					,41**	,43**	1										
9.Örgütte Kalma İsteği	3,40	1,08	,40**	,22**	,18**			,28**		,29**	1									
10. Referans Grup Eğilimi	3,13	,90	-,15*	-,14*	-,18**		-,18**		,15*		-,24**	1								
11. Yükselme İsteği	3,95	,78						,30**	,39**	,43**			1							
12. Mesleki Statü	3,68	,89	,28**	,31**		,16*		,34**	,30**	,27**	,16*		,36**	1						
13. Mesleki Prestij	3,62	,67	,33**	,30**	,22**	,21**	,21**	,41**	,29**	,21**	,18*		,22**	,62**	1					
14. Mesleki Güç	3,35	1,03	,35**	,45**	,25**	,22**	,25**	,48**	,21**	,28**	,26**			,41**	,45**	1				
15. Boş Zamanları Değerlendirme	3,25	,78	,21**			,17*		,27**	,20**	,31**			,29**	,32**	,29**	,34**	1			
16. Mesleki Örgütlere Katılım	2,79	1,45	,18**		,16*	,34**	,23**	,24**								,26**	,29**	1		
17. Bireysel Performans Düzeyi	3,16	,60	,14*			,21**							,22**	,19**		,22**	,31**	,29**	1	
18. Emeklilik Süreci	3,46	,86	,30**	,19**	,29**	,15*		,21**	,15*					,27**	,25**	,26**	,38**		,18**	1

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

* Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 3. Doktorlar Örnekleminde Değişkenler Arası Korelasyon Katsayıları ve Ortalamalar

	Ortalama	Standart Sapma	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.Mesleki Özdesim	3,64	,99	1																	
2.Mesleki Özerklik	3,28	,88		1																
3. Mesleki İdeoloji	3,01	,74			1															
4. Mesleki Kimlik	3,30	,86	,37**	,38**		1														
5.Kendini Düzenleme	3,13	,82				,45**	1													
6. Mesleki Rol	4,00	,62	,41**	,32**		,33**		1												
7.Profesyonel Bağlılık	4,10	,80	,35**			,31**		,60**	1											
8.Örgütsel Bağlılık	4,12	,84	,35**					,54**	,53**	1										
9.Örgütte Kalma İsteği	3,47	,58									1									
10. Referans Grup Eğilimi	3,05	,84		-,34								1								
11. Yükselme İsteği	4,12	,75						,35**	,37**	,49**			1							
12. Mesleki Statü	3,71	,89						,28**	,27*	,36**				1						
13. Mesleki Prestij	3,48	,67	,23*					,39**	,24*	,34**				,59**	1					
14. Mesleki Güç	3,36	1,02	,33**	,32**	,37**			,52**	,37**	,53**	,31**		,41**	,44**	,39**	1				
15. Boş Zamanları Değerlendirme	3,20	,92						,27*	,35**	,26*				,25*		,40**	1			
16. Mesleki Örgütlere Katılım	3,23	1,33	,29**	,27*		,41**		,27*						,24*	,32**	,17	1			
17. Bireysel Performans Düzeyi	3,06	,79		-	,32**			,28*	,30**	,38**			,30**	,27*	,24*	,38**	,39**	,16	1	
18. Emeklilik Süreci	3,13	1,03	,36**			,24*		,31**	,49**	,23*			,24*	,29**	,34**	,30**	,28*	1		

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

* Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4. Avukatlar Örnekleminde Değişkenler Arası Korelasyon Katsayıları ve Ortalamalar

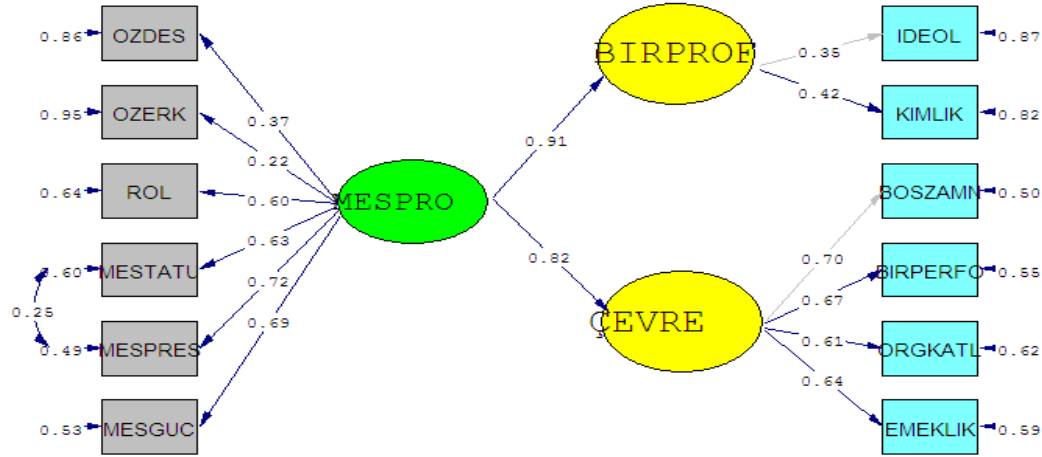
	Ortalama	Standart Sapma	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1.Mesleki Özdeşim	3,57	1,15	1														
2.Mesleki Özerklik	3,81	,95	,26*	1													
3. Mesleki İdeoloji	2,90	,76			1												
4. Mesleki Kimlik	3,04	,78				1											
5.Kendini Düzenleme	2,77	,75					1										
6. Mesleki Rol	3,90	,65	,38**			,45**		1									
7.Profesyonel Bağlılık	4,23	,67				,26*		,53**	1								
8. Yükselme İsteği	3,82	,85	,25*					,55**	,29*	1							
9. Mesleki Statü	3,64	,96	,30**					,29*	,24*		1						
10. Mesleki Prestij	3,38	,73	,43**	,28*				,40**	,29*	,28*	,38**	1					
11. Mesleki Güç	3,98	,92	,37**					,38**	,27*	,22	,60**	,62**	1				
12. Boş Zamanları Değerlendirme	3,15	,81		-,26*		,30*		,48**	,30*	,46**		,30*		1			
13. Mesleki Örgütlere Katılım	2,82	1,49				,29*								,54**	1		
14. Bireysel Performans Düzeyi	3,08	,69						,30*						,42**	,30*	1	
15. Emeklilik Süreci	3,14	,96						,37**	,30*	,31*		,33**	,28*	,42**	,27*	,34**	1

** Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

* Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Mesleki yaşamın yapısal eşitlik modelinde, MESPRO bağımsız gizil değişkeni, BIRPROF ve ÇEVRE bağımlı gizil değişkeni olmak üzere 3 gizil değişken bulunmaktadır. OZDES, OZERK, ROL, MESTATU, MESPRES, MESGUC gösterge değişkenleri MESPRO gizil değişkenini oluşturmaktadır. IDEOL, KIMLIK gösterge değişkenleri BIRPROF gizil değişkenini, BOSZAMN, BIRPERFO, ORGKATL, EMEKLIK gösterge değişkenleri ÇEVRE değişkenini oluşturmaktadır. Modelin geliştirilmesi için düzeltme indekslerinin önerdiği bağlantı modele eklenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, MESTATU ile MESPRES hata varyansları arasındaki ilişki modele eklenmiştir.

Şekil 3. Mesleki Profesyonellik, Bireysel Profesyonellik ve Çevre İşleyişi Arasındaki İlişkileri Gösteren Yapısal Eşitlik Modeli

Chi-Square=105.84, df=51, P-value=0.00001, RMSEA=0.056

Modelin t değerleri 2,98 ve 13,82 arasındadır. Mesleki yaşam modeli, uyum indeksleri incelendiğinde iyi uyum göstermektedir. Ki kare ile serbestlik derecesi oranına bakılacak olursa 105,84 / 51 oranı 2,07'ye eşittir. Bu oran mükemmel uyuma işaret etmektedir. Diğer indeksler incelendiğinde modelin uyum gösterdiği belirtilmelidir.

Tablo 5. Modelin Uyum İndeksleri ile Kriterlerin Karşılaştırılması

Uyum İndeksleri	Kriterler	Model
χ^2/sd	< 5/1	105,84/51
GFI	> 0,90	0,95
AGFI	> 0,90	0,93
RMSEA	< 0,05	0,05
SRMR	< 0,05	0,05
CFI	> 0,90	0,97
NNFI	> 0,90	0,97

İyilik uyum indeksi (GFI) 0,95 ; ayarlanabilir iyilik uyum indeksi (AGFI) 0,93, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) 0,97 ve normlaştırılmış uyum indeksinin (NNFI) 0,97 olması modelde iyi uyumu göstermektedir. Yaklaşık hataların ortalama karekökü indeksi (RMSEA) 0,05 ve standardize edilmiş hataların ortalama karekökü indeksi (SRMR) 0,05 olarak kabul edilebilir uyumu göstermektedir.

Kelloway, belirleme katsayısının da (R^2) uyum indeksleri gibi araştırmalarda belirtilmesinin gerektiğini vurgulamıştır (KELLOWAY, 1998, s.28). Modelin standart katsayıları ve t-değerlerinin yer aldığı regresyon denklemleri şöyledir:

$$\begin{aligned} \text{ÇEVRE} &= 0.82 * \text{MESPRO}, \text{Errorvar.} = 0.35, R^2 = 0.67 \\ &\quad (0.076) \quad (0.081) \\ &\quad 10.98 \quad 4.30 \\ \text{BIRPRO} &= 0.91 * \text{MESPRO}, \text{Errorvar.} = 0.19, R^2 = 0.83 \\ &\quad (0.17) \quad (0.36) \\ &\quad 5.52 \quad 0.52 \end{aligned}$$

MESPROF ile ÇEVRE arasındaki ilişki 0.82 olarak bulunmuştur. Mesleki profesyonellik, çevre işleyişin % 67'sini açıklamaktadır. Modeldeki ikinci ilişki MESPRO ile BIRPRO arasında 0.91 olarak bulunmuştur. Mesleki profesyonellik, bireysel profesyonelliğin % 83'ünü açıklamaktadır. Sonuç olarak, mesleki yaşam modelinin bütünsel olarak uyumluluğu, akademisyenler, doktorlar ve avukatlar örneklemi için kabul edilmiştir. Buna göre, mesleğin profesyonel bir nitelik taşıması, bireyi de profesyonelleştirecek yönde etkilemekte ve hatta boş zamanlar, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyi ve emeklilik sürecinin planlanması gibi yaşamın önemli boyutlarına kadar yayılmaktadır.

SONUÇ

Toplumsal sistemin önemli bir parçası olan meslekler, geçmişten günümüze hem toplum hem de birey açısından önemli işlevler üstlenmişlerdir. Çalışmamızın konusu gereği daha çok birey açısından incelediğimiz mesleklerin - özellikle de profesyonel mesleklerin - bireyin yaşamında gözle görülür bir belirleyiciliğinin olduğu düşüncesinden hareket edilerek, mesleğin etkileriyle

şekillenen yaşam biçiminin sınırları çizilmiş ve içeriği belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, profesyonel mesleklerin, “mesleki yaşam” olarak adlandırılan kendilerine özgü bir yaşam biçimi ile karakterize olduklarını ileri sürerek, bir yandan literatürde belirsiz bir anlamda kullanılan çalışma yaşamı olgusuna, günümüz toplumlarında gelişmenin temel dinamiği haline gelmiş olan profesyonel meslekler özelinde bir açıklama getirmek, diğer yandan da literatürde uzun yıllardır profesyonel meslekleri tanımlama konusunda yaşanan zorluklara farklı bir seçenek çerçevesinde çözüm önermektir.

Yapısal eşitlik modellemesi ilkelerine dayanarak oluşturulan kuramsal modelde, mesleğin profesyonel niteliğe sahip olmasının bireysel profesyonelliğe ve profesyonel birey aracılığıyla da bireyin yaşamına etki ederek şekillendireceği düşüncesinden hareket edilmiştir. Her bir bileşen için doğrulayıcı faktör analizlerini içeren yapılar oluşturulmuş ve hem bileşenlerin faktör yapılarının hem de mesleki yaşamın yapısal eşitlik modelinin uyum indekslerinin iyi uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle, mesleki özdeşim, mesleki özerklik, mesleki rol, mesleki statü, prestij ve güç bileşenlerinden oluşan mesleki profesyonelliğin, mesleki kimlik ve ideolojiden oluşan bireysel profesyonellik ile boş zamanları değerlendirme, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyi ve emeklilik sürecine ilişkin planlamalardan oluşan çevre etkiler üzerinde önemli bir yordayıcılığa sahip olduğu ortaya konmuştur. Yapısal eşitlik modellemesinden yararlanmak, bir yandan mesleki yaşamın bütünsel olarak uyumlu bir yapı olduğunu ortaya koymaya yardımcı olmuş, bir yandan modelin bileşenleri arasındaki nedensel ilişkiler konusunda daha fazla bilgi sahibi olmayı sağlamış, diğer yandan da modelin geçerliliğinde sayıları az olan doktor ve avukatlardan kaynaklanan hataları bertaraf etmeye imkân tanımıştır.

Sonuç olarak, hem mesleğin hem de bu mesleğe üye bireyin profesyonel nitelik taşıması halinde, mesleki değerlerle uyumlu ve mesleğin etkisi altında şekillenen bir yaşamın söz konusu olacağı düşüncesini ileri süren bu çalışmada, profesyonel mesleklerin diğer mesleklerden, ideoloji, kimlik, rol, statü, prestij ve güç ile şekillenen ve boş zamanları değerlendirme, mesleki örgütlere katılım, bireysel performans düzeyi ve emeklilik sürecine ilişkin planlamalarla tamamlanan bir yaşam tarzı temelinde farklılaştıkları ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- ABBOTT, Andrew (2002), “Sociology of Professions”, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Elsevier Science: Amsterdam.
- BECKER Howard / CARPER James W. (1956), “The development of identification with an occupation”, American Journal of Sociology, Vol.61, No:4, s. 289-298.
- BOYT Thomas E. / LUSCH Robert F. / NAYLOR Gillian (2001), “The Role of Professionalism in Determining Job Satisfaction in Professional Services”, Journal of Service Research, Vol.3, No:4, s. 321-330.

- BRANTE, Thomas (1990), "Professional Types as a Strategy of Analysis" içinde. Micheal BURRAGE/Rolf TORSTENDAHL (edt.); Professions in Theory and History, Sage Publication.
- BRINT, Steven (1993), "Eliot Freidson's Contribution to the Sociology of Professions", Work and Occupations, Vol. 20, No. 3, s. 259-278.
- CHEEK N. H. / BURCH W. R. (1976); The Social Organization of Leisure in Human Society, Harper&Row, New York.
- COXON Anthony / JONES Charles L. (1978), The Image of Occupational Prestige, St. Martin's Pres, New York.
- DIBBLE Vernon K. (1962), "Occupations and Ideologies", American Journal of Sociology, Vol.68, No:2, s.229-241.
- DUNKERLEY, David (1975), Occupations and Society, Routledge and Kegan Paul, Boston.
- ESLAND, Geoffrey / SALAMAN, Graeme (1980), The Politics of Work and Occupations, The Open University Press.
- ESLAND, Geoffrey (1980), "Profession and Professionalism" içinde Geoffrey ESLAND/Graeme SALAMAN(Edt.), The Politics of Work and Occupations, The Open University Press.
- FREIDSON Eliot (1970), Professional Dominance: The Social Structure of Medical Care, Atherton Press, New York.
- FREIDSON, Eliot (1994), Professionalism Reborn Theory – Prophecy - Policy, University of Chicago Press,.
- GARBIN A. P. / BATES Frederick L. (1966), "Occupational prestige and its correlates: a re-examination", Social Forces, Vol.44, No:3, s.295-302.
- GROSS, Edward (1958), Work and Society, The Thomas Y. Crowell Company, New York.
- HALL, Richard H. (1975), Occupations and Social Structure, Prentice Hall, New Jersey.
- HALL, Richard H. (1994), Sociology of Work, Pine Forge Press, California.
- KARP D. A. (1989); "The social construction of retirement among professionals", The Gerontologist, Vol.29, No:6, s.750-760.
- KRONUS Carol L. (1976), "The evolution of occupational power", Sociology of Work and Occupations, Vol.3, No:1, s. 3-37.
- LOPOPOLO Rosalie B. (2001), "Development of the Professional Role Behaviors Survey (PROBES), Physical Therapy, Vol.81, No:7, s. 1317-1327.
- MARX John H. (1969), "A multidimensional conception of ideologies in professional arenas: The case of the mental health field", Pacific Sociological Review, Fall, s. 75-85.
- MILLERSON, Geoffrey (1964), The Qualifying Association: A Study in Professionalization, Routledge.
- PAVALKO, Ronald M. (1988), Sociology of Occupations and Professions, F. E. Peacock Publisher, Itasca.
- PERUCCI Robert (1971), "Engineering -The servant of professional power" American Behavioral Scientist, Vol.14, No:4, s. 492-506.
- RITZER, George (1975), "Professionalization, Bureaucratization and Rationalization: The Views of Max Weber", Social Forces, Vol.53, No. 4, s.627-634.
- SNIZEK, W. (1972), "Hall's Professionalism Scale: An Empirical Reassessment", American Sociological Review, Vol.37, No:1, s.109-114.
- STEBBINS, Robert A. (2000), "Extraprofessional life: leisure, retirement and unemployment", Current Sociology, Vol.48, No:1, 1-18.
- STEBBINS, Robert; "Casual leisure: a conceptual statement", Leisure Studies, Vol.16, 1997.
- STEBBINS Robert (1982), "Serious leisure: a conceptual statement", Pacific Sociological Review, Vol.25, No:2, s.251-272.
- SWAILES Stephen (2003), "Professionalism: Evolution and Measurement", The Service Industries Journal, Vol.23, No:2, s.130-149.
- TAYLOR Lee (1968), Occupational Sociology, Oxford University Press, New York.